

פרק כ' (3) / סיומו של מרד שבע בן בכרי

אתה מבקש להמית עיר ואם בישראל, למה תבלע
נחלת ה'?

למשפט הפתיחה הראשון ניתנו פירושים שונים⁴, אך נראה שזהו ציטוט של פתגם קדום⁵, המעיד על חשיבותה של אבל מעכה כעיר של חכמים, שמקובל תמיד לשאול תחילה עצה מאנשיה. אם כן, עוד לפני הדיון עם יואב לגופו של עניין, האישה מדגישה כי חשוב לשמוע לדבריה, וכי היא בפרט ותושבי העיר בכלל אנשים נאמנים ואנשי שלום. רק לאחר מכן היא מבקשת, בלשון קצרה ותמציתית, שלא להמית את כל תושבי העיר.

יואב אינו יכול להתעלם מדברי החכמה של האישה, והוא משיב לה עניינית:

(כ) ויען יואב ויאמר חלילה חלילה לי אם אבליע ואם
אשחית: (כא) לא כן הדבר כי איש מהר אפרים שבע
בן בכרי שמו נשא ידו במלך בְּדוֹד תָּנוּ אֶתוֹ לְבָדוֹ
וְאַלְכֶה מֵעַל הָעִיר...

האישה מקבלת מיד את הצעתו של יואב, וכעת היא נדרשת להפנות את חכמתה לצד השני – לשכנע את תומכיו של שבע בן בכרי להסגירו לידי יואב:

...ותאמר האשה אל יואב הנה ראשו משלך אליך
בעד החומה: (כב) ותבוא האשה אל כל העם
בחכמתה⁶ ויכרתו את ראש שבע בן בכרי וישלכו אל
יואב...⁷

4 רש"י פירש (על פי תרגום יונתן) שבתחילה ("בראשונה") היה צריך לקרוא לעיר לשלום, ולו עשה יואב כן, הייתה העיר משלימה אתו מיד. פירוש הר"ד נראה רחוק יותר: העיר אבל חשובה עד כדי כך שהמלך מנסה בה תחילה ("בראשונה") כל גזרה שהוא מבקש לגזור על הציבור, ורק אחר כך משלימים את תחולת הגזרה ומטילים אותה גם בשאר הערים. ואילו רלב"ג פירש שהאישה טענה כי אנשי שבע בן בכרי ניסו בתחילה ("בראשונה") לשכנע את אנשי אבל מעכה לתמוך בהם, אך אין זאת אומרת שאנשי העיר אכן הסכימו עמם (ולדעתו המילים "וכן התמו" אמורות כתמיהה).

5 ואם כן, הביטוי "דבר ודבר בראשנה" דומה למונח "משל הקדמוני" (שמ"א כ"ד, יג) וללשוניות אחרות המציינות פתגמים קדומים, כגון "על פי אמר קנמרד גבור ציד לפני ה'" (בראשית י', ט; וכיצא בו בשמ"ב ה', ח).

6 מסתבר שהאישה הסבירה לאנשי העיר, ובכללם תומכיו של שבע בן בכרי, שהתוצאה היחידה של התמיכה בו תהיה מוות לכל אנשי העיר, ואילו הריגתו תפגע רק בו ותציל את שאר אנשי העיר. ועיין בהערה הבאה.

7 מעשה זה שימש מקור מרכזי בדיון הלכתי חשוב ביותר: האם ומתי מותר להרוג אדם אחד כדי להציל קבוצה של אנשים. נסקור בקיצור נמרץ את עיקרי המקורות בנושא.

שנינו בתוספתא תרומות פ"ז ה"כ: "סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים: 'תנו לנו אחד מכם ונהרגו, ואם לאו, הרי אנו הורגין את כולכם' – יהרגו כולן ואל ימסרו להן נפש אחת מישראל. אבל אם ייחזרו להם, כגון שייחזרו לשבע בן בכרי – (א) יתנו להן ואל יהרגו כולן. (ב) אמר רבי יהודה: במי דברים אמורים? בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ, אבל בזמן שהוא מבפנים והן מבפנים, הואיל והוא נהרג והן נהרגין, יתנוהו להן ואל יהרגו כולן, וכן הוא אומר 'ותבא האשה אל כל העם בחכמתה' וגו', אמרה להן:

א. האישה החכמה מאבל מעכה

עם הריגת עמשא בן יתר נעשה המרדף אחרי שבע בן בכרי פשוט הרבה יותר, ועד מהרה הוא מגיע לשלב ההכרעה:

(טו) ויבאו ויצרו עליו באבלה בית המעכה וישפכו
סללה אל העיר ותעמד בחל' וכל העם אשר את
יואב משחיתם להפיל החומה:

אנשי יואב שמים מצור על אבל בית מעכה – העיר שאליה ברח שבע בן בכרי – והם עומדים רגע לפני פריצה אל העיר ופגיעה בכל תושביה. אלא שבשעה זו מתרחשת תפנית מפתיעה – אישה חכמה מן העיר קוראת לצרים להביא אליה את יואב:

(טז) ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו
נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך:

משבא יואב פותחת עמו האישה בדו-שיח קצר, בטרם תבוא לעיקר דבריה אליו:

(יז) ויקרב אליה.
ותאמר האשה: האתה יואב?
ויאמר: אני.
ותאמר לו: שמע דברי אמתך.
ויאמר: שמע אנכי.

אריכות דברים זו – מה טיבה? מסתבר שהאישה החכמה ידעה מי הוא העומד לפניה, וכבר שמעה עליו ועל מזגו החם. על כן היא מבקשת לצנן תחילה מעט את האווירה בדברי פתיחה שיביאו את יואב להאזין לה, על מנת שיהיה סיפק בידה לשדלו לקבל את עמדתה.

גם כשהאישה כבר מגיעה לגופו של עניין, היא מקדימה לכך שני משפטי פתיחה:

(יח) ותאמר לאמר:²

[1] דבר ודבר בראשנה לאמר: שאל ישאלו באבל
וכן התמו.

[2] (יט) אנכי שלמי אמוני ישראל³

1 יואב ואנשיו פועלים בשיטה הקלסית של שימת מצור תוך שימוש בסוללת עפר למילוי החפירות שסביב החומה. הסוללה הגיעה עד ה"חל", דהיינו עד החומה החיצונה (כן משמעות המילה גם במקומות אחרים, כגון "חשב ה' להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ואבלי חל וחומה יחדו אמלל" [איכה ב', ח]).

2 דומה שגם הצירוף החריג הזה – "ותאמר לאמר" – הוא ביטוי לרצונה להמשיך בדיאלוג עם יואב עוד בטרם תדבר את דברה, וכלשון בעל המצודות: "אמרה ושאלה להשיב על דבריה".

3 "אני מבני העיר ששלמים ונאמנים לישראל" (רש"י). בהמשך דבריו רש"י מציין למדרש חז"ל, המזהה את האישה עם סרח בת אשר. אך כבר תמה על כך רד"ק: "ותימה הוא אם האריכה ימים כל כך סרח בת אשר, אף על פי שראינו שהאריכה ימים רבים, שהרי נמנית עם באי מצרים ונמנית עם באי הארץ, והיו שנותיה אז לפחות מאתים וחמשים שנה".

ואולם, כפי שראינו פעמים רבות בספר, דרכן של הקבלות לחדד דווקא את הניגוד שבין המקרים. מבחינה ספרותית הניגוד נרמז כבר במסגרת של הסיפורים: את האישה התקועית שלח יואב לשכנע את דוד, ואילו האישה מאבל מעכה פועלת מול יואב ומנסה לשכנע אותו עצמו. מבחינה תוכנית הניגוד בולט: האישה מאבל מעכה משתמשת בחכמתה להקריב אדם אחד, מורד במלכות, כדי להציל עיר שלמה; ואילו האישה התקועית שכנעה את דוד להציל אדם אחד, שאף הוא היה ראוי למות, למרות הסיכון שהיה בכך לציבור גדול. בפרק י"ד (שיעורים 31-32) כבר עמדנו בהרחבה על כישלוננו של דוד בהיערותו לאישה התקועית, דבר שהביא בסופו של דבר למרד אבשלום ולשפיכות דמים גדולה בישראל. האישה מאבל מעכה, לעומתה, הצליחה לעצור את המרד שהתגלגל ממרד אבשלום, הלוא הוא מרד שבע בן בכרי. שתי הנשים החכמות הללו עומדות זו מול זו וסוגרות מעגל סביב שתי המרידות: המרידה שנפתחה בגלל סלחות יתר, והמרידה שנסתיימה בזכות המגמה ההפוכה.

הניגוד מתבטא גם בהתנהגותו של יואב. בפרק י"ד היה זה יואב ששלח את האישה התקועית כדי להשיב את אבשלום (צעד שבוודאי הצטער עליו אחר כך); בעקבות זאת התגלע מרד ארוך, שסופו "וַיִּתְקַע יוֹאָב בַּשֹּׁפָר וַיָּשֶׁב הָעָם מִרְדֵּי אֶחָדִי וַיִּשְׂרָאֵל כִּי הָשִׁיב יוֹאָב אֶת הָעָם" (י"ד, ח"ו). במרד שבע בן בכרי שמע יואב לקול האישה מאבל מעכה, וכך יכול לסיים את המרד מוקדם מן הצפוי: "וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיִּפְצוּ מֵעַל הָעִיר אִישׁ לְאֶהְלִי".

ג. האישה מאבל מעכה והאישה מתבץ

עוד אישה אחרת דומה לאישה מאבל מעכה: האישה מתבץ שהרגה את אבימלך (שופטים ט'). נציין גם כאן את קווי הדמיון שבין שני הסיפורים:

1. בשני הסיפורים מדובר בקבוצת אנשים הנתונים במצור ועומדים בסכנת כליין: בפרשת אבימלך אלו אנשי תבץ שנכנסו למגדל שבעיר, "וַיִּבְאֵא אֲבִימֶלֶךְ עַד הַמְּגִדָּל וַיִּלְחֶם בּוֹ וַיִּגָּשׁ עַד פֶּתַח הַמְּגִדָּל לְשָׂרְפוֹ בְּאֵשׁ" (שופטים ט', נב); ובפרקנו אלו אנשי העיר אבל מעכה – "וְכָל הָעָם אָשָׁר אֶת יוֹאָב מִשְׁחִיתֶם לְהַפִּיל הַחוּמָּה" (שמ"ב כ', טו).
2. בשני הסיפורים מצילה אישה אחת את כל הנצורים בהריגת האיש שסיכן את העיר: בתבץ – אבימלך, ובאבל מעכה – שבע בן בכרי.
3. הריגת האיש מתוארת בלשון דומה: "וַיִּשְׁלַח אִשָּׁה אֶת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אֲבִימֶלֶךְ" (שופטים ט', נג); "וַיִּכְרְתוּ אֶת רֹאשׁ שֶׁבַע בֶּן בְּכָרִי וַיִּשְׁלְכוּ אֵל יוֹאָב" (שמ"ב כ', כב).
4. בשני הסיפורים סיים מותו של האיש את המלחמה: "וַיִּרְאוּ אִישׁ יִשְׂרָאֵל כִּי מַת אֲבִימֶלֶךְ וַיִּלְכּוּ אִישׁ לְמִקְמוֹ" (שופטים ט', נה); "וַיִּפְצוּ מֵעַל הָעִיר אִישׁ לְאֶהְלִי" (שמ"ב כ', כב).

דומה שגם ההקבלה הזאת מחדדת את ההבדלים שבין שני הסיפורים, אך כאן ההבדל איננו בין הנשים אלא בין הסיטואציות, והוא מבהיר את חכמתה של האישה מאבל

כך מסתיימת המערכה הקצרה, ובזכות חכמתה של האישה נמנעת שפיכות דמים גדולה:

...וַיִּתְקַע בַּשֹּׁפָר וַיִּפְצוּ מֵעַל הָעִיר אִישׁ לְאֶהְלִי וַיִּוָּאָב שֶׁבַע יְרוּשָׁלַם אֶל הַמֶּלֶךְ:

ב. האישה מאבל מעכה והאישה התקועית

אין זה המקום הראשון בספרנו שמסופר בו על אישה חכמה. בפרק י"ד פגשנו את האישה התקועית, ומעניין שיש כמה קווי דמיון בין שני הסיפורים:

1. בשניהם מסופר על "אשה חכמה" (י"ד, ב; כ, טו).
2. בשני הסיפורים האישה מנסה לשכנע אדם בתפקיד רם ביותר – דוד או יואב – לשנות את דעתו, והפנייה מנוסחת בלשון דומה: האישה התקועית אומרת לדוד "כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֶת אֶמְתּוֹ" (י"ד, טו), והאישה מאבל מעכה אומרת ליואב "שְׁמַע דְּבַרִי אֶמְתֶּךָ" (פס' יז).
3. בשני הסיפורים האישה מצליחה למנוע שפיכות דמים: האישה התקועית מונעת את הריגת אבשלום, והאישה מאבל מעכה מונעת את הריגת אנשי עירה.
4. שתי הנשים נוקטות בלשון דומה להצגת הבעייתיות שבשפיכות הדמים. האישה התקועית אומרת "כִּי יִשְׁמַע הַמֶּלֶךְ לְהַצִּיל אֶת אֶמְתּוֹ מִכַּף הָאִישׁ לְהַשְׁמִיד אֶתִּי וְאֶת בְּנֵי יַחַד מִנְחַלַּת אֱ-לֹהִים" (י"ד, טו), והאישה מאבל מעכה אומרת "לְמָה תִּבְלַע נַחַלַּת ה' " (פס' יט).

הואיל והוא נהרג ואתם נהרגין, תנוהו להם ואל תהרגו כולכם. (ג) רבי שמעון אומר: כך אמרה להם: כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה".

היחס בין שלוש הדעות בברייתא איננו ברור. רש"י מביא בפירושו לפרקנו את שתי הדעות האחרונות, וכך הוא מבאר את דעת רבי יהודה: "אם היה יכול להנצל, כגון שהוא מבפנים ואתם מבחוץ, ואתם בסכנה והוא יכול להמלט, אין דוחין נפש מפני נפש להורגו בשביל הצלתכם. אבל עכשיו שגם הוא יהרג עמכם, הואיל ונהרסו החומות ואין כח להמלט, מוטב ימות לבדו ואל תמותו עמו". לפי גישה זו, כאשר הכול מצויים באותה מידה של סכנה ("מבפנים"), מוטב שייהרג אחד ואל ייהרגו כולם; אך אם האדם המבוקש מצוי בסכנה פחותה יותר, ויש לו סיכוי להינצל, אין דוחין נפש של יחיד אפילו מפני נפש של רבים.

ואולם, מדעת רבי שמעון נראה שאין ללמוד מספור שבע בן בכרי כי מותר להרוג יחיד כדי להציל את הרבים, מפני ששבע בן בכרי היה חייב מיתה בלאו הכי, כדן מורד במלכות. גם האמוראים בירושלמי (שם פ"ח ה"ד) נחלקו אם ההיתר של התוספתא קשור דווקא למעמדו של שבע בן בכרי כמורד, או שמא זהו היתר כללי: "אמר רבי שמעון בן לקיש: והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי; ורבי יוחנן אמר: אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי".

הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ה) פסק כדעה שההיתר הוא דווקא במי שמחויב מיתה: "ואם יהודהו להם ואמרו: 'תנו לנו פלוני או נהרוג את כולכם', אם היה מחויב מיתה כשבע בן בכרי יתנו אותו להם, ואין מורין להם כן לכתחלה; ואם אינו חייב מיתה יהרגו כולו, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל". בהגהות מיימוניות שם תמה מדוע פסק הרמב"ם הלכה כר"ש לקיש, ולא כרבי יוחנן, שהלכה כמותו בדרך כלל; ועיין תירוצו של הכסף משנה שם. ועיין עוד בהמשך דיונו של הכסף משנה שם ובלחם משנה שם.

לביטול רישום לשיעור:

<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

מעכה. בתבץ האויב היה מחוץ לעיר הנצורה, והאישה יכלה לפתור את הבעיה בפשטות, בהשלכת פלח רכב על ראשו. לכאורה יכלה האישה מאבל מעכה לנהוג בדרך דומה ביואב, בשעה שקרב אל החומה. אבל היא עמדה בחכמתה על ההבדל שבין המקרים, והבינה שהאויב האמתי של אבל מעכה איננו מי שצר על העיר, כי אם מי שמצוי בתוכה. לפיכך בחרה שלא להשליך פלח רכב על ראש יואב, אלא להשליך אליו את ראשו של שבע בן בכרי, ובכך הצילה את העיר וסיימה את הפרשה העגומה והמיותרת הזאת.

ד. פסוקי הסיכום

הפרק מסתיים בפסוקי סיכום, הדומים לפסוקים שראינו בסוף פרק ח':

כג) וְיֹאב אֶל כָּל הַצָּבָא יִשְׂרָאֵל וּבְנֵיהֶם בְּנֵי יְהוֹדָע עַל הַפְּרִתִי וְעַל הַפְּלִתִי: (כד) וְאֶדְרָם עַל הַמָּס וְיִהְיוּ שֹׁפֵט בֶּן אַחִילֹד הַמְּזָכֵר: (כה) וְשֹׁאֵא סֹפֵר וְצָדוֹק וְאַבְיָתָר כֹּהֲנִים: (כו) וְגַם עִירָא הַיָּאֲרִי הָיָה כֹהֵן לְדָוִד:

בפרק ח' הסברנו (שיעור 18) מדוע נכתבו פסוקי סיכום אלו כבר שם, אף על פי שסיפורה של מלכות דוד נמשך עוד פרקים רבים. בפרקנו פסוקי הסיכום הם במקומם הנכון, והם אכן חותמים את רצף האירועים בספר שמואל. ארבעת הפרקים האחרונים של הספר הם מעין 'נספחים', ובהם עניינים שונים מתקופות שונות בחיי דוד, שאינם קשורים זה לזה ישירות ואינם מהווים רצף אחד.⁸ המשכו של רצף האירועים הנחתם בפסוקי הסיכום שלפנינו הוא בתחילת ספר מלכים.

נעמוד על הבדל אחד בין רשימה זו לבין הרשימה שבסוף פרק ח': "וְיֹאב בֶּן צְרוּיָה עַל הַצָּבָא וְיִהְיוּ שֹׁפֵט בֶּן אַחִילֹד מְזָכֵר. וְצָדוֹק בֶּן אַחִיטוֹב וְאַחִימֶלֶךְ בֶּן אַבְיָתָר כֹּהֲנִים וְשָׂרְיָה סוֹפֵר. וּבְנֵיהֶם בְּנֵי יְהוֹדָע וְהַפְּלִתִי וְהַפְּלִתִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ" (ח', טו-יח). שם הוזכר בניהו בן יהודע לקראת הסוף, כממונה על הכרתי והפלתי,⁹ ואילו ברשימה שלפנינו 'השתדרג' מעמדו, והוא נזכר מיד אחרי יואב. נראה שבמשך השנים קידם דוד את בניהו, כדי שיוכל להיות כוח נאמן מול יואב ההפכפך, וכדי להכשירו להיות, ביום מן הימים, מי שיפגע ביואב בן צרויה במצות המלך שלמה, וייעשה שר הצבא של שלמה במקום יואב.

*****
כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בזק, תש"ע
עורך: בעז קלוש
*****
בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

8 על כך נעמוד בע"ה ביתר הרחבה בתחילת השיעור הבא.

9 על עניינם של הכרתי והפלתי ראה שיעורנו שם.